

УДК 334.75

Братута О.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки промисловості та організації виробництва
Українського державного хіміко-технологічного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЯВИЩА «ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ» У ВІДНОСИНАХ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ У СКЛАДІ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ БУТТЯ

Стаття присвячена теоретичному питанню дослідження поняття явища «об'єднання підприємств» у відносинах із зовнішнім середовищем у складі економічної сфери буття. Визначено, що відносини із зовнішнім середовищем цього явища обмежуються лише опосередкованими зв'язками із базисними мікроекономічними системами, які відіграють роль системоформуючих елементів видових форм об'єднання підприємств. За таких обставин явище об'єднання підприємств, на відміну від підприємства, слід кваліфікувати не як суб'єкта господарювання, а лише як суб'єкта економічних відносин мікрорівня.

Ключові слова: методологічний аспект дослідження, поняття явища у відносинах із зовнішнім середовищем, об'єднання підприємств, мікрорівень економічної сфери буття, суб'єкт господарювання, суб'єкта економічних відносин мікрорівня.

Братута А.Г. ИССЛЕДОВАНИЕ ПОНЯТИЯ ЯВЛЕНИЯ «ОБЪЕДИНЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ» В ОТНОШЕНИЯХ С ВНЕШНЕЙ СРЕДОЙ В СОСТАВЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЫ БЫТИЯ

Статья посвящена теоретическому вопросу исследования понятия явления «объединение предприятий» в отношениях с внешней средой. Определено, что отношения с внешней средой этого явления ограничиваются лишь опосредственными связями с базисными микроэкономическими системами, которые играют роль сформировывающих элементов видовых форм объединения предприятий. При таких обстоятельствах явление объединения предприятий, в отличие от предприятия, необходимо квалифицировать не как субъекта хозяйствования, а как субъекта экономических отношений микроуровня.

Ключевые слова: методологический аспект исследования, понятие явления в отношениях с внешней средой, объединение предприятий, микроуровень экономической сферы бытия, субъект хозяйствования, субъект экономических отношений микроуровня.

Bratuta O.G. RESEARCH NOTION OF THE PHENOMENON "UNITING OF ENTERPRISES" IN RELATION TO THE EXTERNAL ENVIRONMENT IN THE COMPOSITION OF THE ECONOMIC SPHERE OF BEING

The article is devoted to the theoretical issue concerned the investigation of the concept of the «uniting of enterprises» phenomenon in relations with the environment in the composite of the economic sphere of being. It was established that relations of this phenomenon with the environment are limited only with indirect links with basic microeconomic systems that play the role of system-forming elements of the specific forms of the uniting of enterprises. Under such circumstances, the phenomenon of the uniting of enterprises, unlike the enterprise, shall be qualified not as a business entity, but as an object of micro-level economic relations.

Keywords: methodological aspect of research, notion of the phenomenon in relation to the external environment, uniting of enterprises, micro-level of the economic sphere of being, business entity, subject of economic relations of micro-level.

Постановка проблеми. Магістральний процес еволюції економічної сфери буття проявляється у змістовних і формальних змінах, що стосуються як економічних відносин на усіх її рівнях, так і суб'єктів цих відносин. Процес змін в економічних системах мікрорівня знайшов відображення у тому, що не тільки почали з'являтися нові видові форми у межах до того єдиного типу цих систем – підприємства, але виникли ще й нові типи, які, у свою чергу, мають власні видові форми, а також є альтернативними, щодо базового типу, способами організації ведення підприємницької діяльності. Однією з таких видових форм економічних систем мікрорівня є об'єднання підприємств. Об'єднання підприємств можна вважати відносно новим явищем на сучасному етапі розвитку економічної сфери буття. Використання цієї організаційної форми здійснення підприємницької діяльності серед суб'єктів господарювання ще не набуло масового характеру як у світі, так і в Україні. Така ситуація обумовлена наступними основними причинами: обмеженим досвідом господарської практики у часі; методологічною неповнотою проведення дослідження й онтологічною невизначеністю зазначеного явища, а отже праксеологічною обмеженістю використання цього засобу забезпечення умов для здійснення підприємництва, а також ведення конкурентної боротьби підприємствами в сучасних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроба дослідити економічну природу зазначеного явища здійснена у концепції «об'єднань підприємств» [1–7]. До провідних розробників згаданої концепції –

як з позиції масштабу, так і глибини дослідження проблеми виникнення нових господарюючих структур – можна віднести: Чепурду Л.М., Гиля О.О., Єгорову І.Т., Гаррета Б., Дюссожа П., Ганущак-Єфименко Л.М. У фокусі проведених досліджень знаходилися питання визначення згаданого явища як «предмету», частково як «процесу» та поза увагою – «у відносинах із зовнішнім середовищем». В результаті, а також унаслідок низки онтологічних хиб і логічних помилок розробникам цієї концепції не вдалося вирішити згадану проблему, а тому відповідна сукупність знань не набула форми розвинутої теорії.

Постановка завдання. Методологія теоретичного дослідження вимагає розкриття природи будь-якого явища у трьох аспектах – як предмету, процесу, у відносинах із зовнішнім середовищем. Автором цієї статті було досліджено перші два із зазначених аспектів, що дало підстави для подальшого вивчення відповідного явища у його відносинах із зовнішнім середовищем й є завданням цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження поняття явища «об'єднання підприємств» у відносинах із зовнішнім середовищем у складі економічної сфери буття здійснювалося у відповідності із методологічними вимогами у двох площинах – логічній і системній.

Щодо першої із них передбачається визначити поняття явищ зовнішнього середовища, які до поняття зазначеного явища перебувають у зв'язку:

– за змістом поняття як: загальні; безвідносні або співвідносні; порівнювані або не порівнювані;

– за обсягом поняття як: сумісні або несумісні; підпорядковані або співпорядковані.

Крім того, слід врахувати та наголосити, що поняття явищ зовнішнього середовища стосовно об'єднання підприємств можуть перебувати у відношенні як тотожні або перехресні.

Щодо системної площини дослідження вище зазначеної онтологічної проблеми слід виділити таку низку питань, які потребують вирішення:

1) окреслити межі та визначити сутність економічного середовища, як певної системи, у просторі якої функціонує таке явище, як об'єднання підприємств;

2) охарактеризувати структуру зазначеної системи;

3) визначити форми та характер взаємодії між об'єднанням підприємств й іншими елементами цієї системи.

Підставами для дослідження логічної площини відповідних відносин поняття явища «об'єднання підприємств» із поняттями явищ, які формують систему зовнішнього середовища, мають бути загальні ознаки досліджуваного поняття як предмету, зокрема, що зазначене явище належить до:

а) економічних систем мікрорівня; економічних систем сумативного типу;

б) відповідна система має ознаки організаційної структури;

в) зазначена організаційна структура: забезпечує підприємствам, що належать до її складу, можливість здійснення господарської діяльності підприємницького типу; належить до складу суб'єктів економічних відносин і не здатна здійснювати господарську діяльність.

Як уже зазначалося вище, в економічній літературі питанню відносин відповідного явища із зовнішнім середовищем практично не приділялося уваги. Одна з основних причин такого становища пов'язана із неадекватним нинішньому етапу еволюції економічної сфери буття методологічним забезпеченням проведення згаданих досліджень. У першу чергу, це стосується таких його складових елементів, як:

– передпосилкового знання на філософському (загальнонауковому) рівні пізнання. Переважна більшість дослідників свідомо чи традиційно знаходиться на позиціях позитивізму;

– передпосилкового знання на конкретно-науковому рівні пізнання та відповідного йому категоріального базису. Загалом такий елемент економічного світогляду, як світорозуміння переважної більшості дослідників щодо економічних відносин на мікрорівні знаходиться та базується на дещо застарілих положеннях неокласичної школи, які були доповнені та дещо модернізовані положеннями теорії фірми неінституціональної школи щодо типів і дії господарського механізму на нанорівні.

За таких обставин увага науковців фокусувалася й акцентується на дослідженні істотних ознак нових сучасних економічних явищ, які виникають на мікрорівні економічної сфери буття. При цьому узагальнююче знання щодо їх сукупності здійснювалося на формальних підставах компілятивним способом, що власне характерно для наукових досліджень, де привалює використання символічної форми логіки. Зазначена форма логіки є одним з основних елементів системи методологічного забезпечення вище згаданих концепцій. Як наслідок, питання відношення між загальним й одиничними поняттями відповідних явищ, як правило, не включалися до проблемної сфери досліджень, що пояснює наявність значної кількості онтологічних хиб і логічних помилок, а

також змістовних суперечностей між окремими теоретичними положеннями цих концепцій.

Сучасна домінуюча економічна парадигма «Main stream» визначає поняття «підприємство» та «домашнє господарство» як два наявних базисних єдиних види суб'єктів економічних відносин на мікрорівні. При цьому особливість першого із них полягає у тому, що відповідне явище кваліфікується ще й як суб'єкт господарської діяльності, причетний до виникнення, диференціації й існування нових господарських форм на сучасному етапі еволюції економічної сфери буття. Відповідні положення були осучаснені через уведення нових альтернативних понять загального типу, які у своєму обсязі охоплюють новоутворені форми господарських структур або як: «корпоративних структур»; «підприємницьких структур»; «об'єднань підприємств» («комерційних альянсів»).

Поняття зазначених явищ використовуються представниками різних концепцій як загальні щодо понять зазначених нових господарських форм на мікрорівні як одиничних. Незаперечним фактом є наявність як спільних, так і відмінних ознак між відповідними явищами. У той же час встановлення відношення між поняттями згаданих явищ, а також визначення загальних понять явищ щодо видових форм не може обмежуватися використанням лише такого методологічного засобу як порівняльний аналіз. Арсенал засобів проведення дослідження у зазначеному питанні має бути доповнений ще й такими засобами аналізу, як категоріальний і системний аналіз. Слід додати, що у сучасній практиці проведення теоретичних досліджень у сфері дисциплін Економічної науки, як правило, не використовується категоріальний аналіз, що негативно позначається на прирості й якості наукового економічного знання, зокрема його істинності, системності та глобальності. Унаслідок цього наукова картина економічного світу на мікрорівні як адекватне відображення його реального буття є онтологічно поверховою та неповною, метафізичною й описовою.

Зокрема, наукова картина економічного світу на мікрорівні, що була сформована представниками неокласичної школи, передбачає наявність лише трьох видів економічних систем: мікроекономічної, що охоплює суб'єктів господарських відносин мікрорівня; двох базових її підсистем: підприємства та домашнього господарства, взаємодія між якими у межах зазначеного економічного простору забезпечується завдяки двом формам господарського механізму ринкового типу – ринку економічних ресурсів і ринку економічних благ.

Якщо економічний простір, у межах якого відбувається взаємодія підприємств і домашніх господарств, належить до систем сумативного типу, то підприємство та домашнє господарство – цілісного типу. Функціонування відповідних підсистем зумовлено наявністю у кожного із них власних специфічних, тобто відмінних від контрагента, економічного інтересу та мотиву, що дає підстави кваліфікувати і підприємство, і домашнє господарство одночасно як суб'єктів економічних відносин, а підприємство, ще й додатково, як суб'єкта господарської діяльності. Виникнення та функціонування обох суб'єктів зумовлено дією процесу суспільного поділу праці. Маючи спільні та відмінні ознаки, вони, поряд із цим, один щодо одного виступають елементами зовнішнього середовища.

Наведений вище опис основних характеристик наукової картини економічного світу на мікрорівні, дає підстави для логічної кваліфікації понять базових елементів мікроекономічної системи таким чином:

а) унаслідок того, що поняття «підприємство» та «домашнє господарство» є відмінними за своєю суттю, їх слід визначити як непорівнювані поняття;

б) те, що виникнення зазначених явищ обумовлено одним і тим же видом процесу еволюції економічної сфери буття, а їх діяльність забезпечується через їх взаємодію на основі ринкового механізму, дає підстави включити їх до групи співвідносних понять.

Схематично логічні та системні зв'язки між зазначеними явищами мікрорівня проілюстровані на рисунку 1.

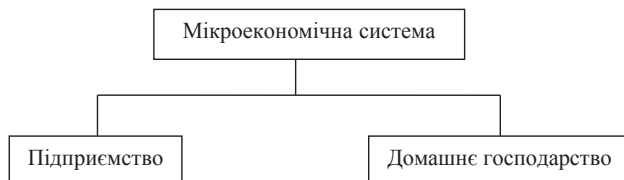

Рис. 1. Класифікація економічних систем мікрорівня у відповідності із положеннями неокласичної школи

Крім того, щодо понять відповідних явищ достатніми елементами зовнішнього середовища, а отже співвідносними стосовно них поняттями виступають такі економічні явища, як «ринковий механізм» і форма взаємодії як між зазначеними суб'єктами, так і у межах однорідних груп одиничних понять, що кожний із них утворює, – «конкуренція».

У той же час, як показав аналіз, на мікрорівні сучасної економічної сфери буття можна виділити наявність таких форм економічної системи, як: економічних систем як суб'єктів економічних відносин і господарської діяльності; економічних систем лише як суб'єктів економічних відносин, що виконують функцію інфраструктурних елементів у складі економічних систем більш високого рівня; економічних систем, елементи яких пов'язані лише відносинами власності на капітал; економічних систем комерційного типу; економічних систем підприємницького типу; економічних систем цілісного типу; економічних систем сумативного типу; економічних систем з ознаками організаційної структури; економічних систем без ознак організаційної структури; економічних систем, функціонування яких зумовлено власним економічним інтересом і мотивом; економічних систем, функціонування яких зумовлено власним економічним інтересом і мотивом елементів, що належать до їх складу. При цьому слід зазначити, що науковцями не визначені та не встановлені як зміст понять відповідних явищ, так і характер відношення між ними.

Представлені вище види економічних систем мікрорівня поєднують у собі дві спільні ознаки: середовищем (економічним простором) їх функціонування є мікрорівень економічної сфери буття; роль їх формуючого елементу відіграють у кожному конкретному випадку одна із двох базових економічних систем мікрорівня – або підприємство або домашнє господарство.

На підставі вище зазначеного, щодо понять відповідних систем можна виділити підпорядковуюче поняття явища економічної сфери буття на сучасному історичному етапі її еволюції – економічна система мікрорівня (мікроекономічна система). Окрім того, що згадані системи перебувають у логічному відношенні як підпорядковуюче (родове) та підпорядковані (видові) поняття, між цими явищами

існує відношення системного характеру – як цілим і його частинами. У зв'язку із цим слід наголосити, що мікроекономічна система має власні характерні ознаки: належить до систем сумативного типу; не має ознак організаційної структури. Сутнісною властивістю, що забезпечує її буття як окремого явища, а отже відрізняє від власних елементів, є її глобальний характер, тобто вона просторово охоплює усе мікроекономічне середовище.

Наявність логічного та системного відношення між такими явищами як мікроекономічна система та її видовими формами дозволяє кваліфікувати їх поняття як загальне й одиничні. Те, що поняття «мікроекономічна система» належить до класу загальних понять, обумовлює співвідношення між його змістом й обсягом, яке регулюється логічним законом зворотного відношення [8, с. 31]. Отже, для відповідного поняття характерні гранично бідний зміст і гранично широкий обсяг, що відповідним чином позначається на змісті його дефініції. Враховуючи вище зазначене, поняття «мікроекономічна система» слід визначити як тип економічної системи, що охоплює функціонування сукупності економічних суб'єктів на мікрорівні економічної сфери буття.

Стосовно обсягу поняття відповідного явища можна стверджувати, що він є значно більшим а ніж це передбачено у вище представлених положеннях неокласичної школи. У той же час, враховуючи сутнісну відмінність між зазначеними групами елементів мікроекономічної системи, де одні відіграють роль базових як системоутворюючих щодо інших, а останні є похідними від цих засадних щодо них, обсяг поняття відповідного явища можна розділити на дві групи: базисні (системоутворюючі) елементи (підсистеми), до яких належать домашнє господарство та підприємство; складені – сучасні нові видові форми мікроекономічної системи. Таким чином, можна виділити дві родові форми мікроекономічної системи: базисна мікроекономічна система, видові форми якої мають три спільні ознаки – приналежність до систем цілісного типу, властивості організаційної структури та системоутворення; складена мікроекономічна система, типові форми якої, на відміну від попередньої, мають лише одну спільну ознаку – приналежність до систем сумативного типу.

Стосовно сукупності сучасних нових видових форм мікроекономічної системи слід відмітити, що відповідні явища мають як спільні, так і відмінні ознаки, на підставі яких доцільно здійснити їх багаторівневе групування. Методологічний принцип, який доцільно застосувати у процесі класифікації полягає у тому, щоб виділити сутнісну ознаку, за якою поняття груп відповідних явищ можна кваліфікувати як несумісні. Такою класифікаційною ознакою слід визнати певний вид економічних відносин між підприємствами, що утворюють окремі типи складених мікроекономічних систем, зокрема такі: кооперування; власності на капітал; конкуренції; співробітництва.

Відносини кооперування, як відомо, виникають між підприємствами різної галузевої спеціалізації, які до того ж є технологічно спорідненими щодо виготовлення кінцевої продукції (послуги). Відповідні відносини відбуваються у межах такої фази економічного процесу, як обмін і стосуються економічних благ виробничого призначення. Залежно від ролі контрагента (продавець або покупець) відносини кооперування формалізуються у такому виді господарської діяльності підприємства як комерційна, зокрема у формі матеріально-технічного забезпе-

чення або збутовій діяльності. На підставі наведених положень, пропонується застосувати для ідентифікації цього типу складених мікроекономічних систем термін «складена мікроекономічна система комерційного типу» або її скорочений варіант – «комерційна система мікрорівня». У межах цієї системи між підприємствами виникають економічні зв'язки лише вертикального рівня (за технологічним ланцюгом виготовлення кінцевої продукції), а тому відповідний тип мікроекономічних систем не потребує групування за видовими формами. Роль формуючого елементу виконує така базова форма мікроекономічної системи як підприємство. Крім того, до змістовних ознак поняття цього типу складених мікроекономічних систем слід віднести те, що вона не має ознак організаційної структури.

На підставі вище зазначеного, дефініцію поняття «складена мікроекономічна система комерційного типу» можна сформулювати наступним чином – це окрема типова форма складеної мікроекономічної системи, що утворюється підприємства унаслідок виникнення між ними відносин кооперування.

Відносини власності на капітал виникають між сукупністю підприємств та їх засновниками або групою засновників, у ролі яких виступає інший базовий елемент мікроекономічної системи – домашнє господарство. Згадані відносини, а також процес функціонування підприємств, що належать до складу відповідної системи, не мають безпосереднього відношення до таких фаз економічного процесу, як виробництво та збут. Вони виникають у таких його фазах як розподіл і перерозподіл, тому що головною метою утворення відповідної системи (її місією) є забезпечення максимальної доходності від наявного у власності засновників такого фінансово-економічного ресурсу, як капітал. При цьому відносини між підприємствами відповідної системи мають другорядне значення. З урахуванням наведених положень для ідентифікації цього типу мікроекономічної системи доцільно використати такий термін як «господарська група». Слід додати, що між підприємствами групи можуть виникати декілька форм господарського зв'язку: горизонтальний, вертикальний або диверсифікаційний, що, у свою чергу, обумовлює можливість існування відповідних видів форм цього типу складеної мікроекономічної системи: господарська група горизонтального виду; господарська група вертикального виду; господарська група конгломеративного виду. Крім того, до змістовних ознак поняття цього типу складених мікроекономічних систем, як і для попереднього, слід віднести те, що вона не має ознак організаційної структури. На підставі вище наведених положень, дефініцію поняття «господарська група» можна сформулювати наступним чином – це окрема типова форма складеної мікроекономічної системи у складі певної сукупності підприємств, що утворюється домашніми господарствами унаслідок виникнення між ними відносин власності на капітал.

Між підприємствами у процесі їх господарської діяльності можуть виникати не тільки коопераційні відносини, що реалізуються через певний вид цієї діяльності, але й такі, які визначають певний її тип, зокрема у формі підприємництва. Зазначені відносини мають альтернативні форми – конкуренція або співробітництво. При цьому слід зазначити, що виникнення останньої форми обумовлено вище згаданими особливостями ведення конкурентної боротьби на сучасному історичному етапі еволюції економічної сфери буття, а це дає підставу стверджувати, що поняття «конкуренція» є співвідносним до поняття «співробітництво».

Основна відмінність між зазначеними формами відносин полягає у тому, що конкуренція безпосередньо впливає на вибір господарюючим суб'єктом підприємництва як форми власного буття, а співробітництво – опосередковано, створюючи організаційні умови для забезпечення реалізації відповідного вибору. У будь-якому випадку унаслідок зазначених форм економічних відносин виникає окремий тип складеної мікроекономічної системи, метою функціонування якої є забезпечення можливості здійснення підприємствами господарської діяльності на засадах підприємництва. Роль формуючого елементу у складі цього типу складених мікроекономічних систем відіграє підприємство або група підприємств, при цьому на відміну від попередніх типів особливість її функціонування визначається «капітал-функцією», а не «капітал-власністю». З урахуванням наведених положень для ідентифікації цього типу мікроекономічної системи доцільно використати такий термін як «мікроекономічна система підприємництва». Як уже зазначалося вище, відповідний тип складеної мікроекономічної системи може бути диференційований за класами, а останні за видовими формами. За результатами аналізу альтернативних концепцій господарюючих організаційних структур вдалося встановити наявність і виокремити такі типи мікроекономічних систем підприємництва, як: холдинг, мікроекономічна система підприємництва на основі спільного підприємства, мікроекономічна система підприємництва на основі некомерційної організації й об'єднання підприємств. Диференціація за класами цього типу складеної мікроекономічної системи пов'язано із наявністю альтернативних способів створення певних умов, що забезпечують підприємствам, які входять до складу окремих видових форм зазначеної системи, можливість здійснювати підприємницьку діяльність. Слід зауважити, що об'єднання підприємств, на відміну від інших зазначених форм, разом із підприємством, що є однією із видових форм базисної мікроекономічної системи, мають ознаки організаційної структури, а тому утворюють окрему групу мікроекономічних систем, поняття яких є співвідносними, але непорівнюваними, – організаційних структур підприємництва.

На підставі вище наведених положень, дефініцію поняття «мікроекономічна система підприємництва» можна сформулювати наступним чином – це окрема типова форма складеної мікроекономічної системи у складі певної сукупності підприємств, що утворюється останніми, для забезпечення їм можливості здійснювати господарську діяльність підприємницького типу.

Схематично взаємозв'язки між мікроекономічною системою та її родовими, типовими та видовими формами представлено на рисунку 2.

Представлена вище доповнена й осучаснена наукова картина економічного світу на мікрорівні економічної сфери буття дає можливість, разом із визначеннями поняття «об'єднання підприємств», як предмету, так і процесу, охарактеризувати відповідне явище стосовно його відносин із зовнішнім середовищем його функціонування.

Зокрема, дослідження зазначеної проблеми у логічній площині виявило наявність відповідних зв'язків між поняттям цього явища та поняттями таких явищ економічної сфери буття мікрорівня як: мікроекономічна система; складена мікроекономічна система; мікроекономічна система підприємництва; холдинг; мікроекономічна система на основі спільного підприємства; мікроекономічна система на основі некомерційної організації; підприємство; видові форми об'єднання підприємств; інші еконо-

мічні системи мікрорівня; конкуренція; співробітництво; підприємництво; процес об'єднання.

Співвідносними, тобто такими що обумовлюють буття поняття явища «об'єднання підприємств», слід кваліфікувати поняття таких явищ:

1) мікроекономічна система – як безпосереднє середовище функціонування відповідного явища;

2) складена мікроекономічна система – як окремий тип мікроекономічної системи, особливість якого полягає у тому, що він акумулює певних способів утворення різновидів відповідної системи на основі базисних систем;

3) підприємство – як економічна субстанція (системо-формуючий елемент) утворення об'єднання підприємств;

4) мікроекономічна система підприємництва – як окремий клас складеної мікроекономічної системи, особливість якого полягає у тому, що він акумулює сукупність альтернативних інфраструктурних засобів забезпечення умов здійснення господарючим суб'єктом забезпечення умов здійснення підприємницької діяльності;

5) конкуренція – як один з інституційних чинників, що спонукають підприємство до вибору підприємницького типу здійснення його господарського буття;

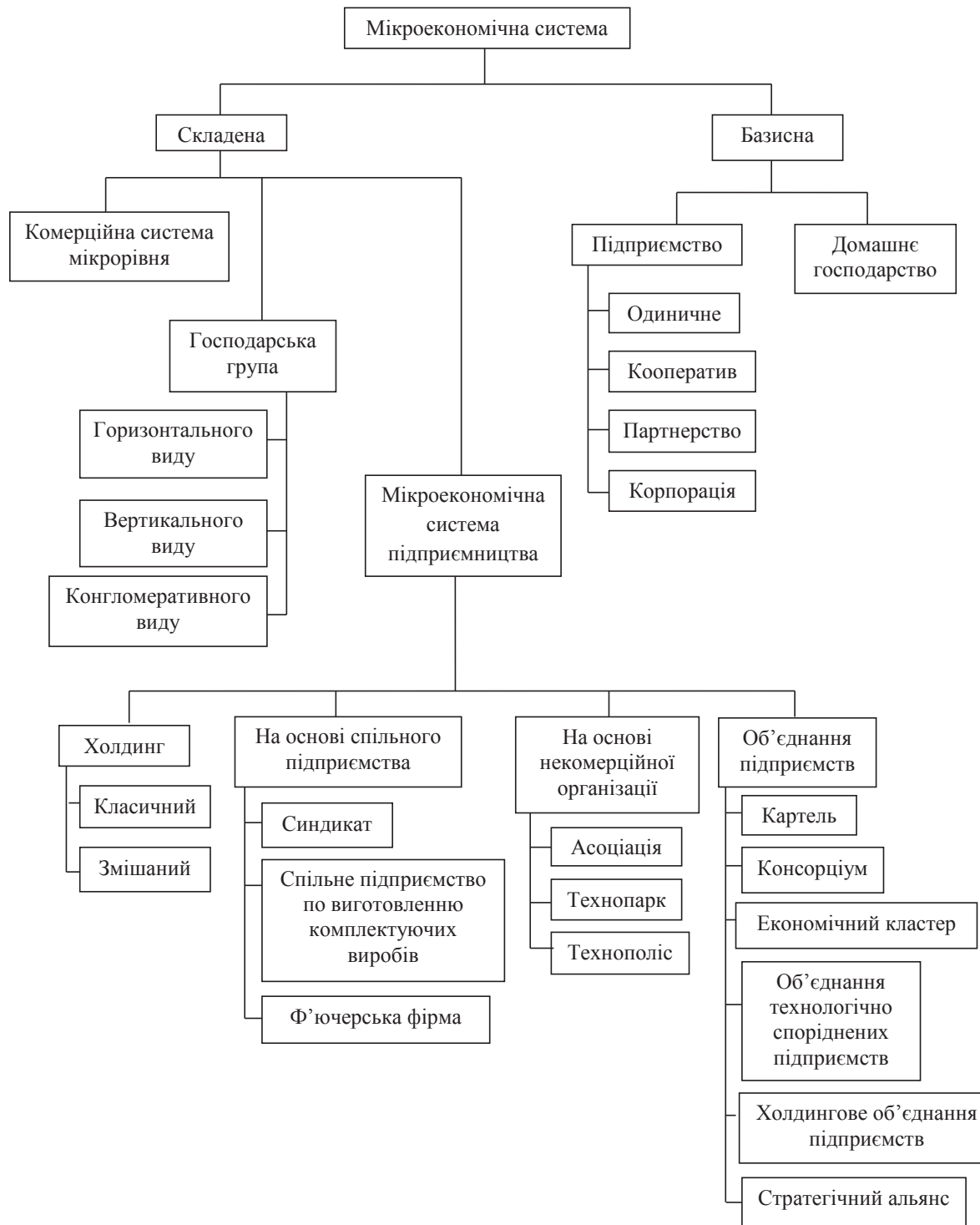

Рис. 2. Класифікація економічних систем мікрорівня

6) співробітництво – як один з інституційних чинників, що спонукають підприємство до вибору та застосування певного, економічно доцільного, інфраструктурного засобу забезпечення необхідних умов для здійснення підприємницької діяльності;

7) підприємництво – як один з інституційних чинників, що забезпечує виникнення та функціонування об'єднання підприємств;

8) процес об'єднання – як еволюційний чинник, що забезпечує виникнення відповідного явища.

Поняття усіх інших явищ мікрорівня, представлених на рисунку 2, за своїм змістом щодо поняття явища «об'єднання підприємств» перебувають у відношенні як безвідносні.

До загальних, стосовно поняття «об'єднання підприємств» і залежно від рівня абстрактності їх змісту, слід віднести поняття таких явищ мікрорівня, як:

а) мікроекономічна система – об'єднує така спільна ознака як приналежність до економічних систем мікрорівня;

б) складена мікроекономічна система – окрім вище означеної поєднують ще й такі, як: утворені на основі підприємства; належать до систем сумативного типу;

с) мікроекономічна система підприємництва – окрім трьох вище означених, ще й така як властивість щодо забезпечення опосередковано необхідних умов для здійснення підприємствами господарської діяльності підприємницького типу.

Порівнюваними щодо поняття «об'єднання підприємств» слід віднести поняття таких явищ мікрорівня як:

– холдинг, мікроекономічна система на основі спільного підприємства, мікроекономічна система на основі некомерційної організації. Підставою для такого висновку є те, що зазначені явища належать до інфраструктурних засобів забезпечення підприємствами, які належать до складу згаданих мікроекономічних систем, необхідних умов для можливості здійснення останніми господарської діяльності підприємницького типу;

– підприємство. Підставами для такого висновку є те, що зазначена базисна мікроекономічна система разом з об'єднанням підприємств має такі спільні ознаки: організаційної структури; їх буття пов'язано із господарською діяльністю підприємницького типу.

Поняття усіх інших економічних систем мікрорівня, представлених на рисунку 2, слід кваліфікувати як непорівнювані стосовно поняття «об'єднання підприємств», тому що за їх змістом вони не мають спільних ознак із поняттям відповідного явища.

Необхідно наголосити, що поняття явища «об'єднання підприємств» має специфічний обсяг, який є абсолютно відмінним від інших економічних систем мікрорівня, зокрема тих, що належать до мікроекономічних систем підприємницького типу. Ця особливість дає підстави кваліфікувати поняття усіх інших явищ мікрорівня щодо зазначеного як несумісні.

Як видно із рисунку 2, поняття «об'єднання підприємств» належить до обсягу цілої низки понять, зокрема: «мікроекономічна система підприємництва», яка, у свою чергу, – до поняття «складена мікроекономічна система», а остання – до поняття «мікроекономічна система». На підставі представленної залежності, поняття «об'єднання підприємств» слід кваліфікувати як підпорядковане щодо вище наведених понять економічних явищ мікрорівня за ієрархією рівня загальності (абстрактності) їх змісту.

На останок, у вирішенні зазначеного питання слід додати, що між поняттями явищ, які разом із об'єднанням підприємств формують обсяг поняття

«мікроекономічна система підприємництва» (рис. 2), унаслідок цієї обставини, існують відношення співпорядкування. Поряд із цим, враховуючи те, що відповідні системи виконують роль альтернативних засобів забезпечення необхідних умов здійснення підприємствами господарської діяльності підприємницького типу і при цьому не заперечують наявності одне одного, але і не виступають співвідносними одне до одного, поняття відповідних явищ щодо поняття «об'єднання підприємств» необхідно кваліфікувати як «нейтрально співпорядковані» [8, с. 37].

Теоретичні результати отримані при дослідженні проблеми поняття явища «об'єднання підприємств», у частині його відносин із зовнішнім середовищем його буття, у логічній площині є необхідною підставою для проведення завершального етапу – проведення дослідження зазначеної проблеми у системній площині. За результатами цього дослідження можна зробити наступні висновки:

1) середовищем функціонування об'єднання підприємств є мікрорівень економічної сфери буття;

2) зазначене середовище має ознаки економічної системи, зокрема: власну структуру, механізм взаємодії між її елементами;

3) сутнісними ознаками зазначеної системи є те, що вона належить за:

а) своєю структурою – до складних систем;

б) масштабом охоплення економічних відносин мікрорівня – глобальних систем;

4) об'єднання підприємств, як і його видові форми, належить до такої структурної частини мікроекономічної системи, як компоненти.

Економічні відносини на мікрорівні виникають між суб'єктами господарської діяльності, до яких належать лише мікроекономічні системи базисного типу, безпосередньо або опосередковано, через сформовані на основі підприємств і домашніх господарств мікроекономічні системи складеного типу. Таким чином, у структурі мікроекономічної системи наявні дві підсистеми, які, з урахуванням характеру взаємозалежності між ними, доцільно кваліфікувати такими термінами як систеформуюча та похідна. Якщо систеформуюча підсистема має однорівневу структуру, то похідна – багаторівневу. Зокрема, похідна підсистема включає компоненти трьох рівнів: 1) видові форми складеної мікроекономічної системи; 2) видові форми таких компонентів першого рівня, як господарська група та мікроекономічна система підприємництва; 3) видові форми типів мікроекономічної системи підприємництва, у тому числі об'єднання підприємств.

До такої групи частин структури мікроекономічної системи, як компоненти належать видові форми її базисної підсистеми – підприємство і домашнє господарство. Наявність у структурі мікроекономічної системи усіх структурних частин дає підстави кваліфікувати її як систему складного типу. У свою чергу, сукупність та різноманіття зазначених економічних систем мікрорівня, що перебувають у єдиному середовищі, а також наявність певних типів господарського механізму, які забезпечують їх взаємодію та функціонування, є свідченням того, що середовище їх буття має ознаки не тільки складної, а ще й глобальної економічної системи.

Об'єднання підприємств є структурною частиною мікроекономічної системи, зокрема належить до компонентів третього рівня. Як і компоненти будь-якого рівня зазначеної системи, об'єднання підприємств відіграє роль пасивних структурних частин, тому що не належить до системоформуючих, а отже має відношення до мікроекономічної системи лише як одна із

складових структурних одиниць. Відносини із зовнішнім середовищем цього явища обмежуються лише опосередкованими зв'язками із базисними мікроекономічними системами, що відіграють роль системоформуючих елементів видових форм об'єднання підприємств.

Вище зазначене дає підстави кваліфікувати явище об'єднання підприємств, на відміну від підприємства, лише як суб'єкта економічних відносин мікрорівня.

Висновки з проведеного дослідження. Об'єднання підприємств можна вважати відносно новим явищем на сучасному етапі розвитку економічної сфери буття. Використання цієї організаційної форми здійснення підприємницької діяльності серед суб'єктів господарювання ще не набуло масового характеру як у світі, так і в Україні. Спроба дослідити економічну природу зазначеного явища здійснена у концепції «об'єднань підприємств». Унаслідок низки онтологічних хиб і логічних помилок розробникам цієї концепції не вдалося вирішити згадану проблему, а тому відповідна сукупність знань не набула форми розвинутої теорії. Явище об'єднання підприємств досліджено у відносинах цього явища із зовнішнім середовищем. Зокрема, визначено, що: відносини із зовнішнім середовищем цього явища обмежуються лише опосередкованими зв'язками із базисними мікроекономічними системами, що відіграють роль системоформуючих елементів видових форм об'єднання

підприємств. За таких обставин явище об'єднання підприємств, на відміну від підприємства, слід кваліфікувати не як суб'єкта господарювання, а лише як суб'єкта економічних відносин мікрорівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гиль О.О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств / навч. посібник: О.О. Гиль, Л.О. Гришина, П.М. Карась. Львів: Вид. «Новий світ-2000», 2009. 248 с.
2. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств / навч. посіб.: під заг. ред. Л.М. Чепурди. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 269 с.
3. Гаррет Б. Стратегические альянсы / Б. Гаррет, П. Дюссож; пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 2002. 332 с.
4. Какаева А.Е. Инновационный бизнес. Стратегическое управление развитием: учебное пособие / А.Е. Какаева, Е.Н. Дуненкова. М.: Дело, 2010. 176 с.
5. Єгорова І.Т. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посіб. Львів: Вид. «Новий світ-2000», 2009. 331 с.
6. Ганущак-Сфіменко Л.М., Скоморохов М.О. Концептуальні підходи до обґрунтування інтеграційних процесів суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 6. С. 111–117.
7. Литвиненко Н.О. Особливості утворення груп взаємопов'язаних підприємств в Україні та управління ними. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2014. № 794. С. 37–44.
8. Тофтул М.Г. Логіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 368 с. (Альма-матер).

Bratuta O.G.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student of the Department of Economics
Industry and Production Organization
Ukrainian State Chemical Technology University*

RESEARCH NOTION OF THE PHENOMENON "UNITING OF ENTERPRISES" IN RELATION TO THE EXTERNAL ENVIRONMENT IN THE COMPOSITION OF THE ECONOMIC SPHERE OF BEING

The main process of the economic sphere of being evolution is manifested in the meaningful and formal changes that concern both economic relations at all its levels and the subjects of these relations. The process of changes in the economic systems at micro-level was reflected in the fact that not only new forms began to appear within the framework of only type of these systems – an enterprise – but also there appeared new types, which, in turn, have their own forms and are alternative in relation to the basic type, the ways of organization of business activity. One of such forms of economic systems at micro-level is the uniting of enterprises. The uniting of enterprises can be considered to be a relatively new phenomenon at the present stage of the economic sphere of being. The utilization of this organizational form of entrepreneurial activity among business entities has not yet become widespread worldwide as well as in the territory of Ukraine. This situation is due to the following basic reasons, namely: limited experience of economic practice in time; the ontological uncertainty of this phenomenon, and, hence, praxeological limitations of the use of this means of ensuring the conditions for entrepreneurship, as well as the of the competitive struggle between enterprises in modern economic conditions.

An attempt to investigate the economic nature of this phenomenon is exercised through the concept of «uniting of enterprises».

The issues of giving a definition to the abovementioned phenomenon as a «subject», partly as a «process», and, beyond attention, «in relation with the environment» was in the focus of the conducted research. As a consequence, and as a result of a number of ontological errors, the developers of this concept failed to solve the mentioned problem, and therefore the corresponding set of knowledge did not become an elaborate theory.

Methodology of theoretical research requires to reveal the nature of any phenomenon in three aspects – as an object, as a process, and in relations with the environment.

The author of this article investigated the first two of the aspects above, which gave rise to further study of the phenomenon in its relations with the environment and this became the task of this article.

The phenomenon of the uniting of enterprises was investigated in its relations with the environment. The investigation of the concept of «uniting of enterprises» phenomenon in relations with the environment within the economic sphere of being was carried out in accordance with the methodological requirements in two planes – logical and systemic ones. The following facts were established, namely: relations of this phenomenon with the environment are limited only with indirect links with the basic microeconomic systems that play the role of system-forming elements of the specific forms of the uniting of enterprises. Under such circumstances, the phenomenon of the uniting of enterprises, unlike the enterprise, shall be qualified not as a business entity, but as of the subject of micro-level economic relations.